

239 с.; *Ульяненко 2002*: Ульяненко О. Син тині : роман // Кур'єр Кривбасу. – 2002. – № 146. – С. 3–80; *Ульяненко 2002*: Ульяненко О. Син тині : роман // Кур'єр Кривбасу. – 2002. – № 147. – С. 9 – 85; *Ульяненко 2002*: Ульяненко О. Сталінка; Дофін Сатани: романи. – Харків. – Фоліо, 2003. – 382 с. ; Ульяненко 2000: Ульяненко О. Сталінка: роман, оповідання. – Львів : Кальварія, 2000. – 124 с.

Ольга Цурканюк, асп. (Київ)

ББК 83.3 (4Укр)
УДК 82-312.1.

Михайло Клименко: творчий портрет

У статті зроблено спробу розглянути самотність творчої індивідуальності Михайла Клименка як всеукраїнський літературний феномен.

Ключові слова: «неокласичні» традиції, герметизм, шестидесятники, сонет, білий вірш, верлібр, хоку, рубаї, танка.

Olga Zurkanuk. Mikhailo Klimenko: creative portrait.

This article is about the attempt to consider original creative individuality of Mikhailo Klimenko a nationwide literary phenomeon.

Key words: «neoclassical» traditions, hermetyzm, shistydesyatnyky, sonnet, blank verse, verse, hoku, rubio, tank.

Михайло Клименко видав першу поетичну збірку, коли йому вже виповнилося тридцять літ. Поетичні твори митця дихали любов'ю до природи, були насичені високим урочистим настроєм від споглядання навколишнього світу, радістю буття, істинністю почуттів, щедрістю метафор і відчутно різнилися з творчістю письменників, зламаних сталінською ідеологією. Збірка одразу привернула увагу критиків і читачів. Леонід Новиченко благословив вихід збірки у світ, написавши вступне слово. В 50-ті роки не кожен редактор зважився б тоді взяти участь у виданні таких віршів. Метр вітчизняного літературознавства Л.Новиченко назвав Михайла Клименка справжнім поетом. Водночас радив попрацювати над розширенням ідейно-тематичного спрямування власної поезії, «бо нема справжнього поета без активного втручання в життя,

без глибокої думи про великі діла і клопоти свого віку, свого народу», наголошуючи, таким чином, на втечі від дійсності. Втім, це не була втеча від дійсності. На думку Петра Білоуса, це був своєрідний протест проти ідеології радянської доби, «самозахист творчої особистості, її «внутрішня еміграція» і, водночас, захист поезії, збереження її в собі». Варто звернути увагу на оцінку Максима Рильського, висловлену в одному з листів до поета від 19.11.1956: «Вірші Ваші мені подобаються... В цілому – погоджуюсь із тим, що написав Л. М. Новиченко». Максим Рильський читав його твори в рукописі, правив нещадно. Творча дружба і благодворний вплив Максима Рильського допомогли Михайлові Клименку зорієнтуватися на поетичній ниві. Поет з вдячністю згадував свого вчителя: «Добрий садівничий добра! Ви дарували мені яблука зі свого Голосіївського саду». Перша збірка поезій «Сині очі весни» стала для автора найдорожчою, про неї він згадував, маючи в поетичному доробку вже не одну видану книжку. За збірки «Сині очі весни» та «Призначаю побачення рястові» М. Клименкові присуджено Міжнародну літературно-мистецьку премію імені Івана Огієнка.

На формування поетичного світогляду митця мали вплив твори Григорія Сковороди, Тараса Шевченка. Михайло Клименко відчув на собі також потужний вплив «неокласичних» традицій, що сформувалися в українській літературі другої половини XIX – початку XX століть і базувалися на стилізації та наслідуванні нормативів, естетичних принципів, змістових складників, стильових прийомів, зовнішніх форм античної літератури, французького класицизму, веймарського класицизму як конкретно-історичних напрямів XVII та XVIII ст., дотримувались закону єдності часу, простору і дії, канонічного поділу на стилі та відповідні жанри. В українській літературі «неокласики» – умовна назва естетичної платформи невеликого кола київських поетів, літературознавців та перекладачів періоду «розстріляного відродження» – М. Зерова, М. Драй-Хмари, П.Филиповича, О. Бургардта, М. Рильського. Його вчителем в українському літературному колі «неокласичних» традицій став не лише Максим Рильський, а й Дмитро Павличко, що не стояв осторонь від цього напрямку. Збірка поезій 1969 року вийшла з передмовою Д. Павличка.

Поет своєю творчістю найближче стояв до герметизму, течії, що розвинулась в Італії і відображала реакцію на тоталітарний, зокрема фашистський, режим і культивувала теми трагізму людського буття, самотності особистості. Митець відходив від зображення дійсності, перевагу надавав індивідуальному, суб'єктивному началові. Петро Білоус у вступі до книги «Лицар синіх очей весни», що вийшла до 80 річчя Михайла Клименка, зазначив, що герметизм поета сформувався на українському ґрунті під впливом подій особистісного та національного характеру, а не під впливом італійської поезії.

З іншого боку, на творчість Михайла Клименка відчутно впливала світова поезія. Поет знав твори Г. Лорки, П. Неруди, Н. Гільєна, У. Уйтмена, П. Елюара, Ф. Петрарки, В. Шекспіра, О. Блока, І. Нікітіна і О. Фета. Цікавився поезією сходу, зокрема, творами О. Хайяма, Н. Хікмета, Такубоку, Басьо, які формували його як поета європейського рівня. У них він черпав естетичну насолоду. Митець шукав нові для себе форми поетичного самовираження, його творчість багата формами віршування. Вишуканість форми – головна прикметна ознака творчої манери поета. Вслід за Паблом Нерудою та Дмитром Павличком створив великий цикл білих сонетів. Сонет – ліричний твір твердої строфічної форми, який складається з чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба. Розвинувся сонет як тверда строфічна форма у 20-ті роки XIII ст. в Італії із сицилійського народнопісенного страмбото. Започаткований представниками сицилійської школи Якопо да Лентіно і П'ера делле Вінє. Сонети застосовували представники Тосканської школи «нового солодкого стилю», зокрема Данте Аліг'єрі, який увів цю строфічну форму до збірки «Vita nova», та Ф. Петрарка – автор понад 300 сонетів. Спробу запровадити сонет в українську літературу здійснив Мелетій Смотрицький, який у «Треносі» (1610) навів свої переклади латинською і польською мовами одного з антиватиканських сонетів Ф.Петрарки. Твори цієї строфічної форми представлені в доробку М. Шашкевича, А. Метлинського, М. Устияновича, Ю. Федьковича, Б.Грінченка, Лесі Українки. Найповніше можливості сонету розкриті у творчості І.Франка. Сонет став звичним у версифікаційній практиці українських поетів XX ст. (П. Тичина, М. Зеров, М Рильський, П. Филипович, М. Драй-Хмара, Ю.

Клен, Б.-І. Антонич, Є. Маланюк, М. Орест, С Крижанівський, А. Малишко, Д. Павличко та інші).

У всіх поетичних збірках Михайла Клименка зустрічаємо неримовані білі вірші, а іноді – написані зовсім вільним розміром (верлібром). Білий вірш – неримований вірш, антитетичний римованому. Верлібр – неримований нерівно наголошений верс і вірш як жанр, джерелом якого є фольклор. В українській поезії підґрунтям верлібру були народні думи, замовляння, голосіння, нерівноскладові вірші барокової доби. Іван Франко та Максим Рильський стали вчителями Михайла Клименка в осягненні неримованого вірша. У римованих, канонічних віршах поет, на думку Л.Новиченка, стає «блідишим і сухішим, ніж він міг би бути». Серед представників цієї віршованої форми в українській літературі ХХ ст. називають багатьох поетів, як М. Семенка, Г. Шкурупія, В. Поліщука, П. Тичину, В. Сосюру, М. Рильського, Ю. Тарнавського, Б. Бойчука, П. Килину, І. Драча, М. Вінграновського, І. Калинця, І. Римарука, В. Герасим'юка тощо, залишаючи поза увагою творчість Михайла Клименка. Своїми творами поет довів, що його звернення до білого і вільного вірша є цілком природнім. Дмитро Павличко у передмові до книги вибраних поезій Михайла Клименка (Київ, 1969) зазначив, що талант поета найкраще розкривається у білому вірші та верлібрі, «тут його майстерність вочевидь сягає тієї межі, за якою форму вірша важко утримувати у свідомості, – вона ніби зникає, вся розчиняється в чисельному та емоційному враженні од твору».

Поет легко освоює для себе та творчо застосовує східні форми: *хоку*, *рубаї*, *танка*. На думку Дмитра Павличка, саме його спроби опанувати закони японського трирядкового вірша стали найбільш успішними.

Поет мав своїх учнів, які захоплювались його *білим віршем* та *верлібром*, вмінням опанувати японські віршовані форми. Поетична школа в особі Михайла Клименка існувала багато років. Багато поетів різних поколінь завдячують йому за те, що сприяв їхньому творчому злету. Серед них: Михайло Пасічник, Михайло Сич, Валентин Грабовський, Марія Павленко, Ігор Ліберда, Володимир Лясковський, Петро Опанасенко, майбутній засновник і редактор видавництва «Житомир» Михайло Жайворон, що видав останню прижиттєву

книжку поета «Обрії кличуть», Петро Білоус. Двері домівки митця були широко відчинені для всіх літераторів. Багато з них залишили спогади про свого вчителя, про знайомство з ним і його допомогу. Михайло Пасічник, познайомившись із творами Михайла Клименка на сторінках «Радянської Житомирщини», надіслав йому свої перші віршовані спроби і вже через тиждень отримав лист-відповідь, а далі – нові листи і перший надрукований вірш Михайла Пасічника на сторінках газети. Поет Михайло Пасічник залишив теплі, вдячні спогади про першу зустріч із Михайлом Клименком: «Ще й зараз пригадую атмосферу й антураж тієї кімнати: за величезним столом, усталеним по вінця рукописами (здебільшого чужими), – це ще раз підтверджує, що він був дуже уважний до літературної молоді, віршів та прози, сидів засмаглий чоловік-красень в сліпучо-білій сорочці з чорними насічками-нитками, пасма його розкішного, подекуди вже сивуватого волосся класично розсипалися навколо голови, створюючи неповторно-природний ореол, який видався мені тоді божественним німбом. На вішалці висіло довжелезне – мало не від стелі до підлоги – пальто його сусіда по кабінету журналіста Костянтина Кізуба... та модна на той час серед поетів кепка з «антеною» Михайла Даниловича (коли ми виходили, він одягав її на голову)... І відразу, тут же, за мить після мого приходу, відбувся перший його урок поезії для мене» («Лицар синіх очей весни. Спогади, фото світлини, поезії». – Житомир: ПП Пасічник, 2006. – С. 66 – 67). Михайло Клименко був дуже вимогливий до своєї поезії і нещадно правив себе самого навіть у книжках, які вже вийшли з друку: «З десяти написаних мною віршів я відбираю для друку лише один». Ще один із учнів поета – Петро Опанасенко – познайомився із своїм майбутнім вчителем через посередництво Валентина Грабовського. Михайло Клименко самостійно уклав рукопис його першої збірки «Я ще солдат», сам відвіз його до видавництва «Молодь», поки ще невідомий поет відбував строкову службу. В час, коли ідеологічна цензура працювало ретельно і «білі плями» культури заповнювалися дуже повільно. Михайло Клименко, маючи рукописи віршів Василя Голобородька, Ліни Костенко, Василя Симоненка, знайомить із ними своїх молодих учнів. Завжди з ентузіазмом і задоволенням привозив молодих літераторів до Києва, звертаючись за

допомогою, яку потребували його молоді учні, до Леоніда Новиченка, Дмитра Павличка, редакторів «Радянського письменника» та «Молоді» Володимира Підпалого, Анатолія Камінчука, Станіслава Зінчука.

В «Історії української літератури ХХ ст.» (1998) згадується його ім'я лише побіжно: «У натурфілософській ліриці розкрилося творче обдарування Павла Мовчана та Леоніда Талалая. Тенденція до синтезу публіцистичних і медитативних мотивів виразно помітна у В. Коломійця, Тамари Коломієць, М. Клименка...». Валентин Грабовський писав, що «голос Михайла Клименка – мрійника і вродженого природопоклонника, його неповторне образне мислення озвалися такими тонами, заграли такими барвами, що не могли не пробудити шестидесятників: Василя Симоненка, Миколу Вінграновського, Івана Драча, Бориса Олійника». Поетеса Марія Павленко у спогаді-нарисі «Запалю свічку», схиляючись перед його поетичним талантом, підсумувала: «Михайло Клименко – тихий поет. Але до його негучного магічного слова, яке він залишив по собі, варто дослухатися пильніше, ніж до громового».

Література: *Новиченко 1956:* Новиченко Л. Вільний у вільному слові // Клименко М. Сині очі весни. – К., 1956; *Павличко 1969:* Павличко Д. Яблунове натхнення // Клименко М. Поезії. – К., 1969; *Історія 1982:* Історія української літератури ХХ століття : У 2 т. – К., 1982. – Т. 2.; *Білоус 2006:* Білоус П. Поет Михайло Клименко: портрет на тлі ХХ віку // Лицар синіх очей весни. – Житомир, 2006.; *Ковалів 2007:* Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007.